
Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programına Devam Eden Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi

Yard.Doç.Dr. Aydoğan Aykut CEYHAN*
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Öz: Bu çalışmada, ortaöğretim alan öğretmenliği dalında tezsiz yüksek lisans programına devam eden öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeyleri ile, umutsuzluk düzeylerinin bazı kişisel değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya tezsiz yüksek lisans programının son dönemine devam eden 71 öğretmen adayı katılmış olup, verilerin toplanmasında Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Bilgi Anketi kullanılmıştır. Verilerin analizinde MannWhitney U Testi'nden yararlanılmıştır. Araştırmanın bulguları, öğretmen adaylarının genel olarak umutsuzluk düzeylerinin düşük olmasıyla birlikte, bazı öğretmen adaylarının yoğun umutsuzluk yaşadıklarını ve erkeklerin kızlara göre daha yüksek umutsuzluk düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Araştırmanın diğer bulguları ise, mezun olduğunda öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş bulamayacağı beklentisi taşıyanların, bulacağı beklentisi taşıyanlara göre daha yüksek umutsuzluk düzeyine sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar sözcükler: Öğretmen eğitimi, Öğretmen adayı, Umutsuzluk.

Abstract: Investigation of Hopelessness Levels of Prospective Teachers Attending Non-thesis Master Programs: In this study, it was aimed to determine the hopelessness levels of the prospective teachers attending two different non-thesis master program and whether or not their hopelessness levels differed according to some personal variables. This study was conducted with 71 prospective teachers attending to the last semester of the program. The data were collected by Beck Hopelessness Scale and Information Questionnaire, and analyzed by Mann-Whitney U Test. The findings of the study showed that the hopelessness levels of prospective teachers were generally low, but some prospective teachers experienced severe hopelessness levels. It was also found that males demonstrated significantly higher hopelessness level than females. Furthermore, the ones not believing to find a job related with teaching profession when they graduate from the program had higher levels of hopelessness than those believing.

Key words: Teacher training, Prospective teachers, Hopelessness.

** Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Y.Emre Kampüsü 26470 / Eskişehir
Tel: 0-222-3350580/3526
Elektronik posta: aceyhan@anadolu.edu.tr

1. GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu işbirliği ile 1998 yılında Türkiye’de öğretmen yetiştirme sisteminde bazı değişiklikler yapılmış ve öğretmen yetiştiren fakülte programları yeni gelişmeler doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır (YÖK, 1998; YÖK/Dünya Bankası, 1998). Yeniden yapılanma kapsamında öğretmen yetiştirme programlarında bir standartlaşmaya gidilmiş, bunun yanı sıra eğitim fakültelerinin yükseköğretim mezunlarına yönelik öğretmenlik sertifikası uygulamasına son verilerek, öğretmenliğe yönelecek diğer fakülte mezunları için tezsiz yüksek lisans uygulaması başlatılmıştır (Baskan, 2001; YÖK, 1998). Böylece, ortaöğretim alan öğretmeni yetiştirmek üzere üç yarıyılık tezsiz yüksek lisans programları üniversitelerin ilgili enstitüleri tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, uygulamaya konduğu günden günümüze değin ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programlarına yönelik çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Örneğin, tezsiz yüksek lisans programı uygulamasının bilimsel niteliğinin tartışmalı olduğu, öğretmenlik formasyonu programından içerik ve nitelik açısından ne ölçüde farklılık taşıyacağı bilinmediği ifade edilmiştir (Aydın, 1998). Bu düşünceyi destekler biçimde, programın uygulanması ile birlikte programın aslında sadece bir öğretmenlik formasyonu programı olduğu ve bu nedenle yüksek lisans öğrenimine de büyük zarar verdiği (Uçan, 2001), programın adı yüksek lisans programı olsa da içeriğinin lisans düzeyindeki öğretmen yetiştirme programının formasyon derslerinden daha ileri olmadığı düşüncesinin yaygın olduğu (Mutsan, 2002) ifade edilmeye başlanmıştır. Nitekim, bu programı bitirmek üzere olan öğrenciler, benzer biçimde görüşler dile getirerek programı eleştirmekte ve öğretmen olarak atanmadıklarını ifade etmektedirler. Öte yandan, pek çok öğrencinin beklentisini ise “bir an önce tayin olarak bir iş sahibi olmak” oluşturmaktadır (Ceyhan, 2003).

Günümüzde, çoğu ortaöğretim alan öğretmenliği dallarında ihtiyaç fazlalığının olması, Milli Eğitim Bakanlığı’nın tezsiz yüksek lisans programı mezunlarını büyük ölçüde istihdam edememesine yol açabilmekte ve tezsiz yüksek lisans mezunlarının istihdam edilebilme olasılıklarının düşük olduğu yönünde görüşlerin gelişmesine neden olabilmektedir (Ceyhan, 2003). Bu durum ise, programa devam eden öğretmen adaylarının olumsuz yönde etkilenebilecekleri düşüncesini akla getirmektedir. Örneğin, tezsiz yüksek lisans programlarına devam eden öğretmen adayları geleceğe yönelik olumsuz algı ve beklentiler geliştirerek, yoğun bir biçimde gelecek kaygısı yaşıyor olabilirler. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin içinde buldukları çalışma koşullarının da çeşitli sorunlar içermesi, bu olumsuz algı ve beklentileri daha da artırdığı ifade edilebilir.

Ülkemizde öğretmenlerin ciddi ekonomik sıkıntılar içerisinde olmaları, mesleğin sosyal saygınlığının düşük olması ve düşmeye devam etmesi (Yıldırım, 2001), özellikle son yıllarda ciddi statü kaybına uğraması (Baskan, 2001) ve “hiçbir şey olamazsan bari öğretmen ol” anlayışının oluşması (Bilici, 1996) gibi nedenler, mesleğe hazırlanmakta olan öğretmen adaylarının geleceğe ilişkin beklentilerini ve mesleğe ilişkin algılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bireylerin olumlu sonuç beklentilerinin (iyimserlik) ve olumsuz sonuç beklentilerinin (kötümserlik) onların psikolojik ve fiziksel mutluluğunda çok önemli olduğu (Eshun, 1999) dikkate alındığında, öğretmen adaylarının geleceğe ilişkin sahip oldukları olumsuz algı ve beklentilerin onların psikolojik ve fiziksel yaşamında da rahatsızlık yaratabileceği düşünülmektedir.

Umutsuzluk, bireylerin geleceğe ilişkin olumsuz beklentileridir. Diğer bir deyişle, umutsuzluk geleceğe ilişkin kötümserlik derecesidir (O'Connor, Cennery ve Cheyne, 2000). Araştırmacılar, umutsuzluğu kötü olayların, durumların oluşacağı ve bireyin bunu değiştirmek için hiçbir şey yapamayabileceği beklentisi ve depresyonun temel bir sebebi olarak tanımlamaktadırlar (Abela ve Seligman, 2000). Belirli bir olumsuz duruma ilişkin çikarsamalar umutsuzluk geliştirme olasılığını arttırmakta ve böylece, bir birey umutsuzluk geliştirdiği zaman, kaçınılmaz bir biçimde umutsuzluğa bağlı depresyon da geliştirebilmektedir (Abela ve Seligman, 2000). Bunun sonucu olarak bireyler psikolojik ve fiziksel durumlarında olumsuz belirtiler sergileyebilmektedirler. Örneğin, umutsuzluk ve umutsuzluğa bağlı olarak depresyon geliştiren bireyler, isteksizlik, güçsüzlük, güdülenme eksikliği, karamsarlık, dikkatini verememe, yaşamında düzensizlikler gibi belirtiler sergileyebilirler. Bu durumda, öğretmen adayları mesleğe yeterince kendilerini hazırlayamayabilirler, güdülenemeyebilirler.

Umutsuzluk, literatürdeki çeşitli çalışmalarda çok farklı örneklemeler üzerinde çalışılmış olmakla birlikte, tezsiz yüksek lisans öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerini inceleyen bir araştırmaya rastlanamamıştır. Oysa, mesleğe başlama aşamasındaki tezsiz yüksek lisans öğretmen adaylarının geleceğe ilişkin beklentilerinin yönünü belirlemek önemlidir. Öğretmen adaylarının hizmet öncesinde mesleğe etkili bir şekilde hazırlanabilmeleri, kendilerini geliştirebilmeleri ve verimli olabilmeleri, geleceğe yönelik olumlu beklentilere sahip olmaları ile ilişkili olabilir. Tezsiz yüksek lisans programlarındaki öğretmen adaylarının gelecekle ilgili beklentilerinin ve umutsuzluk düzeylerinin belirlenebilmesi, daha nitelikli öğretmen yetiştirilme çabalarına da yön verebilecektir.

Amaç: Bu araştırmada, ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programına devam eden öğretmen adaylarının *umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi* amaçlanmıştır. Bu temel amaca ek olarak, öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin onların *cinsiyetlerine, mezun olduklarında öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş bulup bulamama beklentilerine, ve öğretmenlik yapmak için kendilerini yeterli algılayıp algılamadıklarına* göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırma, ilişkisel bir yöntemle gerçekleştirilmiş olup, aşağıda çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin toplanması ve analizi açıklanmaktadır..

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın veri grubu, 2002-2003 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programlarının son dönemlerine (üçüncü dönemine) devam eden toplam 71 öğretmen adayından oluşmuştur. Bu öğretmen adaylarından, 43'ü (%60.56) Anadolu Üniversitesi'ndeki tezsiz yüksek lisans programına ve 28'i (%39.44) Osmangazi Üniversitesi'ndeki tezsiz yüksek lisans programına devam etmektedirler.

2.2. Veri Toplama Araçları

Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ): Beck Umutsuzluk Ölçeği, bireylerin geleceğe yönelik olumsuz beklentilerini, tutumlarını veya umutsuzluklarını belirlemek amacıyla Beck, Weissman, Lester ve Trexler (1974) tarafından geliştirilmiş bir ölçme aracıdır (Savaşır ve Şahin, 1997). BUÖ, toplam yirmi maddeden oluşmakta olup, ölçekten umutsuzluğa ilişkin yoğunluk düzeyini ifade eden ve 0 ile 20 arasında değişen puanlar elde edilmektedir. BUÖ'den yüksek puan elde etmek umutsuzluğun veya geleceğe yönelik olumsuz beklentilerin düzeyinin yüksek olduğuna işaret etmektedir (Eshun, 1999; O'Connor ve diğ., 2000; Savaşır ve Şahin, 1997; Tanaka ve diğ., 1998). Araştırmacılar BUÖ'den elde edilen puanların yorumlanmasında puan aralıkları önermektedir. Bu puan aralıkları ise 0-3 puan aralığı "normal aralık" (normal range), 4-8 puan aralığı "hafif umutsuzluk" (mild hopelessness), 9-14 puan aralığı "orta düzey umutsuzluk" (moderate hopelessness), 14-20 puan aralığı "yoğun umutsuzluk" (severe hopelessness) biçiminde betimlenmektedir (Beck ve Steer, 1988'den aktaran Tanaka ve diğ., 1998).

Ölçeği geliştiren araştırmacılar, BUÖ'nün güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarını geniş bir biçimde gerçekleştirmişlerdir (Pillay ve Wassenaar, 1996). Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin çalışmalarda umutsuzluğa ilişkin umut, vazgeçme/motivasyon kaybı ve geleceğe yönelik beklentiler olmak üzere üç faktör bulunmuştur. Aynı zamanda, çalışmalarda intihar girişiminde bulunan kişilerde Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının .93 olduğu, madde-toplam puan korelasyonlarının .39 ile .76 arasında değiştiği ve depresif hastalarda BUÖ ile Beck Depresyon Envanteri'nin umutsuzluk içeren maddeleri arasındaki korelasyonun ise .63 olduğu bulunmuştur (Savaşır ve Şahin, 1997). Çeşitli örneklemeler üzerinde gerçekleştirilen çalışmaların sonuçları ölçeğin uygun psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermektedir (Eshun, 1999). BUÖ, psikolojik ve psikiyatrik araştırmalarda çok geniş bir biçimde kö-tümserliğin ölçümünde kullanılabilir (Pillay ve Wassenaar, 1996).

Araştırmada, öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerini belirlemek için ölçeğin Türkçe uyarlaması kullanılmıştır. Seber (1991) ve Durak (1993) orijinal ölçeğin Türkçe uyarlaması ile geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir (aktaran: Savaşır ve Şahin, 1997). Özetle, bu çalışmalarda; Seber ve diğ. (1993) depresif hastalarda ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının .86 olduğunu, madde-toplam puan korelasyonlarının .07 ile .72 arasında değiştiğini, üniversite öğrencilerinde test-tekrar test güvenilirliğinin .74 olduğunu, ölçeğin Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonunun .65 ve Rosenberg Benlik Saygısı ile korelasyonunun .55 olduğunu bulmuşlardır (aktaran: Savaşır ve Şahin, 1997). Durak (1994) ise ölçeğin faktör yapısının "gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler", "motivasyon kaybı" ve "umut" olmak üzere üç faktörden oluştuğunu, normal ve psikiyatrik hastalardan oluşan grupta Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının .85 olduğunu ve madde-toplam puan korelasyonlarının .31 ile .67 arasında değiştiğini, ölçeğin Beck Depresyon Envanteri ile arasındaki korelasyonunun .69 olduğunu, ve ölçeğin çalışma ile karşılaştırma gruplarını önemli biçimde ayırt edebildiğini ortaya koymuştur (aktaran: Savaşır ve Şahin, 1997). Bu geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, orijinal ölçeğe ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarına benzer bir biçimde, BUÖ'nün uygun psikometrik özelliklere sahip olduğuna işaret etmektedir. BUÖ, orijinal ölçek gibi 20 maddeden oluşmakta ve puanlar yükseldikçe bireylerin umutsuzluk düzeylerinin de yükseldiğine işaret etmektedir. BUÖ, kuramsal araştırmalarda geleceğe yönelik olumsuz beklentileri ölçmek amacıyla kullanılabilir (Savaşır ve Şahin, 1997).

Bilgi Anketi : Anket, araştırmacı tarafından öğretmen adaylarının cinsiyetlerine, öğretmenlik mesleği ile ilgili iş bulma durumlarına ve kendilerini yeterli algılama durumlarına ilişkin bilgiler elde etmek amacıyla hazırlanmıştır. Ankette, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili iş bulma durumlarını belirlemek için “tezsiz yüksek lisans programından mezun olduktan sonra öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş bulabileceğinizi düşünüyor musunuz? (bulabileceğimi düşünüyorum/düşünmüyorum)” ve kendilerini yeterli algılama durumlarını belirlemek için “öğretmenlik yapmak için kendinizi yeterli algılıyor musunuz? (yeterli algılıyorum/algılamıyorum)” biçiminde kapalı uçlu sorulara yer verilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından 2002-2003 öğretim yılı Ocak ayında toplanmıştır. Verilerin çözümü, SPSS paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada incelenen bağımsız değişken düzeylerindeki (gruplarındaki) frekansların dengesiz dağılımı, bazı grupların küçük frekanslara sahip olması ve dağılımların normal dağılım grafikleri ve testleri ile test edildiğinde bazı gruplarda normal dağılımın sağlanamaması nedeniyle, parametrik testlerden t testi yerine parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi'nin verilerin çözülmesinde kullanılmasının daha uygun olacağı (Alpar, 1998; Ergün, 1995) düşünülmüştür. Tüm veri grubunun umutsuzluk düzeyi ve bağımsız değişkenlerin alt gruplarına ilişkin dağılımlar normal dağılım grafikleri ve testleri (Kolmogorov-Smirnov statistic with a Lilliefors significance level) ile incelendiğinde (Ergün, 1995); tüm grubun umutsuzluk puanlarının ($K-S=.13, p<.003$), cinsiyet değişkeninin alt gruplarından “kızların” umutsuzluk puanlarının ($K-S=.18, p<.001$), mezun olduktan sonra öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş bulup bulamayacağı beklentisi değişkeninin alt gruplarından “bir iş bulabileceğini düşünmeyenlerin” umutsuzluk puanlarının ($K-S=.13, p<.02$), ve öğretmenlik yapmak için kendilerini yeterli algılayıp algılamadıkları değişkeninin alt gruplarından “yeterli algılayanların” umutsuzluk puanlarının ($K-S=.15, p<.004$) dağılımının normal olmadığı anlaşılmıştır. Araştırmada, bağımsız değişken gruplarındaki frekanslar nedeniyle (grupların birindeki veya her ikisindeki frekansın 20'den fazla olması durumu) Mann-Whitney U Testi'nin test istatistiği olarak z değeri dikkate alınmıştır (Alpar, 1998). Araştırmada, anlamlılık düzeyi ise .05 olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmada incelenen değişkenlerle ilişkili bulgular aşağıda sunulmuştur.

3.1. Umutsuzluk Düzeyinin Betimlenmesi

Öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin yoğunluklarına ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Düzeylerine İlişkin Betimleyici İstatistikler

n	\bar{X}	s	Ölçekten Alınan Puanların	
			en düşüğü	en yükseğı
71	8.32	4.65	1	17

Tablo 1’de görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının umutsuzluk ya da geleceğe yönelik olumsuz beklenti ortalaması 8.32 ve standart sapması 4.65’dir. Ölçekten elde edilen en düşük puan 1 ve en yüksek puan 17 olup, dağılımın genişliği 16’dır. Bu genişlik, ölçekten alınabilecek puanlara ilişkin genişliğin (0-20) çok büyük bir kısmını kapsamaktadır. Veri grubunun dağılımı dikkate alındığında, bu ortalamanın düşük olduğu görülmektedir. .

3.2. Cinsiyete Göre Umutsuzluk Düzeyleri

Öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre umutsuzluk düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla, kız ve erkeklerin umutsuzluk düzeyleri Mann-Whitney U Testi ile karşılaştırılmış ve buna ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Cinsiyetlerine Göre Umutsuzluk Düzeylerine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	n	\bar{X}	S	Mann-Whitney U Testi Sonuçları				
				Sıralama Ort.	Sıralama Top.	U Değeri	z	p
Kız	45	7.38	4.53	31.61	1422.50	387.50	2.37	.018*
Erkek	26	9.96	4.48	43.60	1133.50			

*p<.05

Tablo 2’de, kızlar ile erkeklerin umutsuzluk düzeyleri incelendiğinde, erkeklerin kızlardan daha yüksek umutsuzluk düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Gözlenen bu farklılığın anlamlı olup olmadığının Mann-Whitney U Testi ile sınanması sonucunda, elde edilen z değerinin anlamlı olduğu görülmektedir (z=2.37, p<0.05). Bu sonuç, erkek öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin kızlardan daha fazla olduğunu göstermektedir.

3.3. Tezsiz Yüksek Lisans Programından Mezun Olduktan Sonra Öğretmenlik Mesleğı İle İlgili Bir İş Bulup Bulamama Beklentisine Göre Umutsuzluk Düzeyleri

Öğretmen adaylarının tezsiz yüksek lisans programından mezun olduktan sonra öğretmenlik mesleğı ile ilgili bir iş bulup bulamama beklentilerine göre umutsuzluk düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, verilere uygulanan Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Tezsiz Yüksek Lisans Programından Mezun Olduktan Sonra Öğretmenlik Mesleği İle İlgili Bir İş Bulup Bulamama Beklentilerine Göre Umutsuzluk Düzeylerine İlişkin Bulgular

Mezun olduğunda öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş:	n	\bar{X}	S	Mann-Whitney U Testi Sonuçları				
				Sıralama Ort.	Sıralama Top.	U Değeri	z	p
bulabileceğimi düşünüyorum.	17	5.06	2.95	21.47	365	212	3.34	.001*
bulabileceğimi düşünmüyorum.	54	9.36	4.63	40.57	2191			

*p<.05

Tablo 3’de, öğretmen adaylarının tezsiz yüksek lisans programından mezun olduklarında öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş bulup bulamama beklentilerine göre umutsuzluk düzeyleri incelendiğinde, bulabileceğini düşünmeyenlerin umutsuzluk düzeylerinin bulabileceğini düşünenlerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Gözlenen bu farklılığın anlamlı olup olmadığının Mann-Whitney U Testi ile sınanması sonucunda, elde edilen z değerinin anlamlı olduğu görülmektedir (z=3.34, p<0.05). Bu sonuç, mezun olduktan sonra öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş bulamayacağını düşünen öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin, bulacağını düşünenlerden daha fazla olduğunu göstermektedir.

3.4. Öğretmenlik Yapmak İçin Kendilerini Yeterli Algılayıp Algılamadıklarına Göre Umutsuzluk Düzeyleri

Öğretmen adaylarının tezsiz yüksek lisans programını bitirirken öğretmenlik yapmak için kendilerini yeterli algılayıp algılamadıklarına göre umutsuzluk düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, bağımsız iki örneklem grubu için uygulanan Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlik Adaylarının Öğretmenlik Yapmak İçin Kendilerini Yeterli Algılayıp Algılamadıklarına Göre Umutsuzluk Düzeylerine İlişkin Bulgular

Öğretmenlik yapmak için kendimi :	n	\bar{X}	S	Mann-Whitney U Testi Sonuçları				
				Sıralama Ort.	Sıralama Top.	U Değeri	z	p
yeterli algılıyorum	55	7.93	4.70	34.22	1882	342	1.35	.18
yeterli algılamıyorum	16	9.69	4.35	42.13	674			

p>.05

Tablo 4’de, öğretmen adaylarının şu an öğretmenlik yapmak için kendilerini yeterli algılayıp algılamadıklarına göre umutsuzluk düzeyleri incelendiğinde, kendilerini yeterli algılamayanların umutsuzluk düzeylerinin algılayanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Gözlenen bu farklılığın anlamlı olup olmadığı Mann-Whitney U Testi ile sınanması sonucunda, elde edilen z değerinin anlamlı olmadığı görülmektedir ($z=1.35$, $p>0.05$). Bu sonuç, öğretmenlik yapmak için kendilerini yeterli algılayıp algılamadıklarına göre öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin önemli bir biçimde farklılaşmadığını göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Araştırmada, ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan (maksimum 20) dikkate alındığında, öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeyi ortalamasının ($\bar{X} = 8.32$) düşük olduğu görülmektedir. Bunu destekler biçimde, araştırmacılar tarafından önerilen umutsuzluk ölçeği puanlarının yorumlanmasında dikkate alınabilecek puan aralıklarına (Beck ve Steer, 1988’den aktaran Tanaka ve diğ., 1998) ilişkin ölçütler dikkate alındığında, öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerine ilişkin bu ortalamanın, hafif umutsuzluk (4-8 puan aralığı) ile orta düzey umutsuzluk (9-14 puan aralığı) sınırında olduğu görülmektedir.

Bu bulgu çerçevesinde tezsiz yüksek lisans programına devam eden öğretmen adaylarının geleceğe yönelik beklentilerinin çok olumsuz olmadığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, öğretmen adaylarının puan aralıkları (1-17) dikkate alındığında, bazı öğretmen adaylarının yoğun umutsuzluk düzeyine sahip oldukları (14 puanın üzerinde 13 kişinin (%18.31) olduğu) görülmektedir. Aynı zamanda, Beck Umutsuzluk Ölçeği’nden elde edilen 10 ve daha yukarı puanların klinik uygulamalarda önemli bir işaret olarak kullanılabilmesi (Savaşır ve Şahin, 1997) dikkate alındığında, bazı öğretmen adaylarının [10 ve daha yukarı puan alan 25 kişinin (%35.21)] önemsenmesi gereken bir düzeyde umutsuzluk yaşadıkları, geleceğe yönelik olumsuz algı ve beklentilere sahip oldukları ve umutsuzluğa bağlı depresyon geliştirme riskini taşıdıkları belirtilebilir..

Öğretmen adaylarının umutsuzluk yaşamalarının çeşitli sebepleri olabilir. Bir an önce iş sahibi olması gerektiği, işsiz kalabileceği korkusu, çevrenin baskılarını üzerinde hissetme, güçleşen yaşam koşulları, hazırlandığı mesleğe ilişkin olumsuz algı ve beklentiler, elde edilebilecek gelirin düşüklüğü, kendini yetersiz hissetme gibi pek çok sayıda olası faktör ifade edilebilir. Araştırmada, bu olası sebeplerin bazıları açısından öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, cinsiyet ve öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş bulup bulamama beklentisine göre önemli bir farklılık ortaya koyarken, öğretmenlik yapmak için kendini yeterli algılama durumuna göre önemli bir farklılık göstermemektedir..

Cinsiyet açısından bakıldığında, erkeklerin kızlara göre daha yüksek umutsuzluk düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre, erkek öğretmen adayları geleceğe yönelik olumsuz beklentilere daha çok sahiptirler. Bu sonucun olası nedeni, erkeklerin Türk kültüründe sahip oldukları geleneksel roller olabilir. Erkekler, geleneksel rolleri gereği ailenin geçimini sağlamak durumundadırlar. Bu geleneksel rol son yıllarda değişiyor görünmekle birlikte, Türk toplumunda hala erkeklerin ailenin geçiminden sorumlu olduğu görüşü yaygın olarak kabul görmekte olabilir. Erkek öğretmen adayları, geleneksel rol çerçevesinde bir an önce bir iş sahibi olmak istedikleri ve yoğun çevre baskısı altında kendilerini hisset-

tikleri için kızlardan daha çok geleceğe ilişkin olumsuz beklentilere sahip olabilirler. Öğretmen adaylarının üniversite mezunu olup, bir buçuk yıldır tezsiz yüksek lisans programına devam ettikleri ve programdan beklentilerinin büyük ölçüde “bir an önce tayin olarak bir iş sahibi olmak” biçiminde olduğu (Ceyhan, 2003) dikkate alındığında, erkeklerin daha çok umutsuzluk yaşamalarının doğal olduğu düşünülebilir.

Öğretmen adaylarının umutsuzluk yaşamalarında, gelecekte bir iş bulup bulamayacakları da önemli bir faktör olabilmektedir. Araştırmanın bulguları tezsiz yüksek lisans programından mezun olduklarında öğretmenlik mesleği ile ilgili bir iş bulamayacağını düşünenlerin, bulacağını düşünenlere göre daha fazla umutsuzluk yaşadıklarını ortaya koymuştur. Bu bulgu, öğretmen adaylarının programı bitirdiklerinde bir iş sahibi olabilmelerinin onlar için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Son yıllarda işsizlik pek çok ülkede ekonomik, politik ve sosyal bir sorun olmaktadır (Kulik, 2000). Ülkemizde de yaşanan ekonomik krizler ve göç olgusu gibi etkenler sonucunda işsizlik önemli bir biçimde artmıştır. Yüksek işsizlik oranı mesleklerde hızlı değişmelerle birlikte pek çok mesleğin iş alanlarında daralmalara yol açmıştır. Günümüz Türkiye'sinde üniversite mezunlarının istihdam sorunları ortaya çıkmış ve üniversite mezunları arasında işsizlik önemli boyutlara ulaşmıştır (Ünal, 1990). Dolayısıyla, öğretmenlik mesleğinin yetersiz çalışma koşulları ve özellikle yoğun ekonomik problemleri bulunmasına rağmen, öğretmenlik mesleği en garantili mesleklerden biri haline geldiği ifade edilebilir. Böylece, öğretmen yetiştiren programlara ve sertifikalara olan talepler yoğunlaşmış ve sonuçta, tezsiz yüksek lisans programı ortaya çıkmıştır. Ancak, ortaöğretim alan öğretmenliği alanında öğretmen fazlalığının olması nedeniyle bu program öğrencilerinin öğretmen olarak atanmasında sıkıntılar ortaya çıkmış ve programa devam eden adaylar atanamayacakları endişesini yoğun olarak yaşamaya başlamışlardır. Nitekim, araştırma bulguları, öğretmenlik yapmak için kendilerini yeterli algılayıp algılamadıkları açısından farklılık ortaya koymaz iken, iş bulup bulamama beklentileri açısından farklılaşmaktadır.

Bu bulgular çerçevesinde, tezsiz yüksek lisans programına devam eden öğretmen adaylarından iş bulamama beklentisi taşıyanların ve erkek adayların daha yoğun umutsuzluk taşıdıkları belirtilebilir. İşsizlik stresli bir yaşam olayıdır ve bireylerin günlük yaşamlarında bazı problemlere yol açabilmektedir (Kulik, 2000). Yoğun psikolojik stres, depresyon ve düşük benlik saygısı, karamsarlık ve umutsuzluk bu problemlerin belli başlıları arasında sayılabilir. Aynı zamanda, bireyler işsiz kalma olasılığının olumsuz sonuçlarına ilişkin nedensel yüklemeler yapabilirler ve bu yüklemelerin duygusal sonuçlarından dolayı da korku, kaygı ve umutsuzluk yaşayabilirler; kötümser düşünceler, hatta umutsuzluğa bağlı depresyon geliştirebilirler (Winefield ve Tiggemann, 1992). Bu durum dikkate alındığında, öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğinin eğitimini alırken geleceğe yönelik olumlu beklentilerle, iyimser düşüncelerle, umutla ve atanamayacakları ya da iş bulamayacakları kaygısını yaşamaksızın mesleğe hazırlanmaları önemlidir. Böylece, mesleğe daha istekli, güdülenmiş ve etkili hazırlanabilecek, kendilerini daha iyi geliştirebileceklerdir. Bunun için de, yeniden yapılanma çerçevesinde uygulanan tezsiz yüksek lisans programı nitelikli hale getirilmeli, atanamama kaygısından uzak istihdama yönelik planlamalar gerçekleştirilmeli ve öğretmenlik mesleğinin çalışma koşulları iyileştirilebilmelidir. Özellikle, öğretmen yetiştiren kurumlar ile öğretmen istihdam eden kurumların işbirliği içerisinde atanma sorununu çözümlenmeleri, öğretmen yetiştirme açısından büyük önem taşımaktadır.

Geleceğin öğretmenleri olacak aday öğretmenler büyük bir sevinç, coşku, istek ve umutla mesleğe hazırlanmalı ve toplumun gelecek kuşaklarını nitelikli bireyler olarak yetiştirebilmelidir. Çünkü, eğitimin niteliğinin geliştirilmesine yönelik gereksinim gittikçe artmaktadır ve Türkiye de, gelişmekte olan tüm ülkeler gibi çağdaş gelişmeler çerçevesinde eğitim sistemini nitelik yönünden de geliştirme zorunluluğu içerisinde (Karip ve Köksal, 1996). Bu çerçevede, araştırma bulgularının nitelikli öğretmen yetiştirilmesine katkıda bulunabileceği belirtilebilir. Ancak, araştırmanın son döneme devam eden öğrencilerden küçük bir çalışma grubuyla ve az sayıda değişkenle gerçekleştirilmesi gibi çeşitli sınırlılıkları nedeniyle ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programı öğretmen adaylarına yönelik benzeri ve farklı araştırmaların gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, bu araştırmanın benzeri çalışmalar, farklı üniversitelerdeki öğretmen adayları ile, veya daha çok üniversiteden öğretmen adayının katıldığı büyük çalışma grupları ile daha geniş bir biçimde gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abela, J. R.Z. ve Seligman, M. E.P. (2000).** The Hopelessness Theory of Depression: A Test of the Diathesis-Stress Component in the Inter-Personal and Achievement Domains. *Cognitive Therapy and Research* 24 (4), 361-378.
- Alpar, Reha (1998).** *İstatistik ve Spor Bilimleri*. Bağırçan Yayınevi: Ankara.
- Aydın, Ayhan (1998).** Eğitim Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması ve Öğretmen Yetiştirme Sorunu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 15, 275-286.
- Baskan, Gülsün A. (2001).** Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Yetiştirmede Yeniden Yapılanma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 16-25.
- Bilici, Veli (1996).** 2000 Yılı'nın Öğretmeni. *Eğitim Yönetimi* 2 (1), 45-47.
- Ceyhan, A. Aykut (2003).** Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı Öğretmen Adaylarının Devam Ettikleri Programa ve Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Görüşleri. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13 (2), 43-58.
- Ergün, Mustafa (1995).** *Bilimsel Araştırmalarda Bilgisayarla İstatistik Uygulamaları*. Ocak Yayınları: Ankara.
- Eshun, Sussie (1999).** Cultural Variations in Hopelessness, Optimism, and Suicidal Ideation: A Study of Ghana and U.S. College Samples. *Cross-Cultural Research* 33 (3), 227-239.
- Karip, E. ve Köksal, K (1996).** Etkili Eğitim Sistemlerinin Geliştirilmesi. *Eğitim Yönetimi* 2 (2), 245-257.

- Kulik, Liat (2000).** Jobless Men and Women: A Comparative Analysis of Job Search Intensity, Attitudes toward Unemployment, and Related Responses. *Journal of Occupational & Organizational Psychology* 73 (4), 487-501.
- Mutsan, Türkan (2002).** Dünya’da ve Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmede Yeni Yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 8 (29), 115-127.
- O’Connor, R.C., Connery, H. ve Cheyne, W.M (2000).** Hopelessness: The Role of Depression, Future Directed Thinking and Cognitive Vulnerability. *Psychology, Health & Medicine* 5 (2), 155-162.
- Pillay, A. L. ve Wassenaar, D. R (1996).** Hopelessness and Psychiatric Symptomatology in Hospitalized Physically Ill Adolescents. *South African Journal of Psychology* 26(1), 47-52.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H (1997).** *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları: Ankara.
- Tanaka, E., Sakamoto, S., Ono, Y., Fujihara, S. ve Kitamura, T. (1998).** Hopelessness in a Community Population: Factorial Structure and Psychosocial Correlates. *The Journal of Social Psychology* 138 (5), 581-590.
- Uçan, Ali (2001).** Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğine Genel Bakış. *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitiminde Kalite Paneli 22 Kasım 2000*, MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü: Ankara , 53-102.
- Ünal, Işıl (1990).** Üniversite Mezunlarının İstihdam Sorunları. *Eğitim ve Bilim* 76, 37-45
- Winefield, A. H. ve Tiggemann, M (1992).** Unemployment Distress, Reasons for Job Loss and Causal Attributions for Unemployment in Young People. *Journal of Occupational & Organizational Psychology* 65 (4), 231-219.
- Yıldırım, İbrahim (2001).** Kaliteli Öğretmen Yetiştirme ve Hizmetçi Eğitimin Yeri. *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitiminde Kalite Paneli 22 Kasım 2000*, MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü: Ankara , 103-117.
- YÖK (1998).** *Eğitim Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme Programlarının Yeniden Düzenlenmesi*. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı: Ankara.
- YÖK/Dünya Bankası (1998).** “Fakülte Okul İşbirliği” Kılavuzu. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi.

